

«Οι θρύλοι προϋποθέτουν ερείπια», έγραψε ο Λέσκι στο βιβλίο του «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας». Ο θρύλος της κατάρας των Ατρείδων οδήγησε τον Ερρίκο Σλίμαν στις Μυκήνες. Η ρομαντική ιστορία του Περσέα και της Ανδρομέδας αλλά και η αλαζονεία του Ευρυσθέα, οδήγησαν τα βήματα των ερευνητών στο παλάτι της Τίρυνθας. Ο γέρο Νέστορας τους προσκάλεσε στην Πύλο του Ομήρου. Η κατάρα που έσερναν ο Οιδίποδας και η γενιά των Λαβδακιδών, τους έφερε στη Θήβα. Η αργοναυτική εκστρατεία στην Ιωλκό. Μύθοι με πανελλήνια αναγνώριση, όπως αυτοί της Αθήνας και του Ορχομενού της Βοιωτίας.

Παντού, τα ερείπια δεν τους διέψευσαν. Οι θρύλοι ζωντάνεψαν κι έγιναν απόηχοι γεγονότων ιστορικών, κατορθωμάτων ηρωικών, καπατσοσύνης και πονηρίας, μεγαλείου και παρακμής: Όλων των χαρισμάτων και των ελαττωμάτων της γενιάς των Ελλήνων. Και ο Έλληνας γεννήθηκε το 1519 π.Χ., ένα χρόνο μετά τον αιγαιακό κατακλυσμό και τον αφανισμό της ανθρωπότητας, λένε εκείνοι που βάλθηκαν να χρονολογήσουν την ελληνική μυθολογία.

Στον Αργολικό κάμπο, το ανάκτορο και τα κυκλώπεια τείχη στην Τίρυνθα, όπως κι ο θησαυρός του Ατρέα και η Πύλη των Λεόντων στις Μυκήνες, αποτελούν τα πιο γνωστά και πιο σπουδαία μνημεία του πολιτισμού, που απλώθηκε σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο κι ονομάστηκε μυκηναϊκός.

Είχε προηγηθεί η λαμπρή Νεοανακτορική περίοδος, η χρυσή εποχή της μινωικής Κρήτης. Ξεκίνησε με τη θεομηνία του 1700 π.Χ., όταν καταρρεύσανε τα κτίρια της Παλαιονακτορικής περιόδου κι άρχισε το χτίσιμο καινούριων και πιο επιβλητικών παλατιών, περιστοιχισμένων από ολόκληρες «συνοικίες αριστοκρατών» και διακοσμημένων με τις πανέμορφες νωπογραφίες στους τοίχους: Τις χρωματιστές τοιχογραφίες.

Δεν ξέρουμε αν η λέξη Μίνως είναι συνώνυμη με τη λέξη Φαραώ της Αιγύπτου. Γνωρίζουμε, όμως, πως στη μεγαλόνησο αναπτύχθηκε μια θρησκευτικοπολιτική οργάνωση με τον ανώτατο άρχοντα σε ρόλο μεγάλου αρχιερέα αλλά και κεντρικού διαχειριστή και γενικού διευθυντή του κρατικού εμπορίου. Ένας τζένεραλ μάνατζερ που, αν στ' αλήθεια ήταν βασιλιάς, θα έπρεπε να είχε και την ιδιοκτησία της τεράστιας αυτής επιχείρησης. Με τους εμπόρους και ναυτικούς λίγο πολύ υπαλλήλους του, που όμως ευημερούσαν. Μια τέτοια οργάνωση απαιτούσε ειρήνη για να αναπτυχθεί. Και προϋπόθεση της ειρήνης είναι η ύπαρξη σωστής νομοθεσίας και η αφεγάδιαστη άσκηση της δικαιοσύνης. Δεν είναι, λοιπόν, περίεργο που έμεινε ο Μίνωας στις κατοπινές γενιές ως πρότυπο σοφού νομοθέτη και δίκαιου κριτή, ακόμα και στον Άδη.

Η μινωική θαλασσοκρατορία και η δυνατότητα της αβίαστης και ανοιχτής επικοινωνίας με όλες τις παραλίες της Μεσογείου επέτρεπαν την ελεύθερη και ανεμπόδιστη γνωριμία των λαών μεταξύ τους. Στα ανάκτορα, που ήταν και ιερά, η ζωή θύμιζε πολύβουο παζάρι με σχολαστικά οργανωμένη λογιστική γραφειοκρατία, πανηγύρια κι επίσημες τελετές, όπου παρόντες ήταν και ξένοι υψηλοί επισκέπτες.

Τέσσερις και ίσως και πέντε ορόφους είχε σε κάποιες του πλευρές το κτιριακό συγκρότημα της Κνωσού, που απλωνόταν σε 22.000 τετραγωνικά μέτρα. Η πολυδαίδαλη διάταξη εύκολα παραπέμπει στον μύθο του λαβύρινθου, αν και η λέξη σημαίνει τόπος των λαβρύων, των ιερών διπλών πελέκων. Κι αυτός ο τόπος θα μπορούσε να είναι η λεγόμενη αίθουσα του θρόνου. Δεν ξέρουμε αν ήταν τόπος ιερών τελετών με συμμετοχή του ανώτατου άρχοντα ως μεγάλου αρχιερέα. Μπορούμε να υποθέσουμε με βάση τα όσα γνωρίζουμε ότι γίνονταν στην Αίγυπτο. Κι ακόμα, έχουμε βάσιμες υπόνοιες πως η κεντρική διοίκηση βασιζόταν σε αποκεντρωμένες περιφερειακές αρχές. Τα κτιριακά συγκροτήματα της Φαιστού και των Μάλιων απλώνονταν καθένα σε 9.000 τετραγωνικά, της Ζάκρου σε 7 με 8.000. Επιβλητικές εγκαταστάσεις τοπαρχών ήταν σπαρμένες σε επίκαιρα σημεία. Με της Σαντορίνης ένα από αυτά, κατά τον Μαρινάτο.

Η Κρήτη γίνεται το σταυροδρόμι των πολιτισμών και της επικοινωνίας ανάμεσα στους λαούς της Μεσογείου. Οι Αιγύπτιοι της 18ης δυναστείας γνωρίζουν τους ατρόμητους θαλασσοπόρους Κεφτί, που ταυτίζονται με τους Μινωίτες. Το εμπόριο ξυλείας από τη Μέση Ανατολή βρίσκεται στα χέρια τους. Ο μινωικός, ο κυκλαδικός, ο μυκηναϊκός, ο αιγυπτιακός, ο αφρικανικός, ο μεσανατολικός κι ο μικρασιατικός, όλοι οι τότε υπαρκτοί πολιτισμοί συναντιόνται, αναμιγνύονται, αφομοιώνουν και χαρίζουν στοιχεία. Οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής δεν έχουν λόγο να συγκρουστούν. Αν η κατοπινή «παξ ρομάνα» βασίστηκε στις λόγχες των ρωμαϊκών λεγεώνων, αυτή η προϊστορική ειρήνη έχει τις ρίζες της στο αμοιβαίο συμφέρον. Εύλογα μπορούμε να υποθέσουμε μια περιορισμένη και ειρηνική μετανάστευση. Με προδρόμους, ίσως, τους εμπορικούς αντιπροσώπους ή και τους πρεσβευτές, αν υπήρξαν. Στη Σαντορίνη, οι μικτοί γάμοι οδήγησαν και σε γενιές μιγάδων...

Ήταν η εποχή της χωρίς πολεμικό ναυτικό και στρατούς θαλασσοκρατορίας των Κρητών, των ατρόμητων Κεφτί των αιγυπτιακών παπύρων. Έχει αναφερθεί το τι επακολούθησε και χάθηκαν οι Κεφτί από τις θάλασσες.

Λιγότερο από εκατό χρόνια διάρκεσε η πρώτη περίοδος της μυκηναϊκής εποχής, αυτή που ανδρώθηκε κάτω από την επιρροή της μινωικής Κρήτης: Από το 1580 ως το 1500 π.Χ. Η

παράλληλη δράση Μινωιτών και Μυκηναίων κράτησε 75 χρόνια: Ως το 1425 π.Χ. όταν πια η καταστροφή από το ηφαιστειο της Σαντορίνης είχε ολοκληρωθεί. Από εκεί κι έπειτα, ως τα 1.100 π.Χ., απλώθηκε παντού η χιλιотραγουδισμένη αχαϊκή κυριαρχία. Είναι οι τρεις περιόδοι της μυκηναϊκής εποχής: Πρώιμη, μέση και νεότερη, που καλύπτουν τις ισάριθμες περιόδους, τις οποίες οι αρχαιολόγοι ονομάζουν Υστεροελλαδικές 1, 2 και 3. Αντιστοιχούν στις περιόδους της Τέχνης, που ακολουθεί μια φυσιολογική πορεία: Στην αρχή, μιμείται τη μινωική, μετά διακρίνεται μια μίξη μινωικών και ελλαδικών στοιχείων, για να επικρατήσει, στην τρίτη φάση, η καθαρά μυκηναϊκή. Η τέχνη δεν είναι παρά ο καθρέφτης της κοινωνίας. Κι απηχεί και τα στάδια ως την κυριαρχία:

Ως τα 1500 π.Χ., μόνο καράβια των Μινωιτών φαίνεται ότι διέσχιζαν τις θάλασσες, ενώ στις ίδιες τις Μυκήνες μια μικρή ακρόπολη, ατείχιστη, με ένα μικρό περίβολο και με φυσική πρόσβαση σ' αυτήν, προανάγγελλε το επερχόμενο μεγαλείο. Μετά, υπήρξε το διάστημα της συγκυριαρχίας, για να ακολουθήσει η πλήρης επικράτηση των Μυκηναίων στις θάλασσες.

Οι τάφοι που ανακάλυψαν στον πρώτο περίβολο των Μυκηνών ο Σλίμαν το 1876 και στον δεύτερο οι Μυλωνάς - Παπαδημητρίου στα 1951 - 53, καθώς κι όλοι όσοι βρέθηκαν σπαρμένοι ανά τη χώρα, φωτίζουν τα χρόνια εκείνα. Μιλούν κι αποκαλύπτουν τη ζωή, τη δράση και τα έργα των μεγαλόσωμων Αχαιών, που ξεπερνούσαν ακόμα και το 1.80 σε ύψος, αντίθετα με τους βραχύσωμους Μινωίτες, που ήταν μισό μέτρο πιο κοντοί.

Τα μεγαλόπρεπα κυκλώπεια τείχη, που καμιά σχέση δεν έχουν με τους προηγούμενους αμφιλεγόμενους περιβόλους, σηματοδοτούν τη μεγάλη ανατροπή. Ανατροπή, που παρουσιάζεται και στην Τροία του ίδιου καιρού. Ως τότε, ακόμα και στις ανοχύρωτες παραλιακές εγκαταστάσεις των Κυκλάδων, οι διπλοί περίβολοι, όπου υπάρχουν, θυμίζουν το Σέσκλο και το Διμήνι.

Στη Συρία και στην Τροία των αρκετά παλαιότερων εποχών, για να βρεθεί κάποιος στο ύψος της κορφής των περιβόλων, έπρεπε να περπατά στις ταρατσες των κολλητά σ' αυτούς χτισμένων σπιτιών. Στην Τίρυνθα και στις Μυκήνες, ο στρατιωτικός σκοπός, που εξυπηρετείται από τα τείχη, τονίζεται με τις ειδικές σήραγγες, που είχαν κατασκευαστεί για να διευκολύνεται η ασφαλής μετακίνηση των φρουρών. Σ' αυτή την ανατρεπτική διαφορά στηρίζονται κυρίως εκείνοι που επιμένουν πως, πριν από τους φορείς του μυκηναϊκού πολιτισμού, δεν υπήρχαν τείχη στον Ελλαδικό χώρο. Οι ακροπόλεις δεν ήταν τόποι κατοικίας των τοπαρχών αλλά τόποι λατρείας των θεϊκών δυνάμεων. Και οι περίβολοι ακολουθούν την εξελικτική πορεία Σέσκλο - Διμήνι - Λαβύρινθος - ελληνικός ναός.

Το σημαντικό είναι πως, στη μινωική Κρήτη, η ιεραρχία στηρίζεται σε ένα θεοκρατικό σύστημα με τον βασιλιά περίπου πρώτο ανάμεσα σε ίσους. Στις Μυκήνες, η ιεραρχία είναι αυστηρά πολιτικοστρατιωτική με τον βασιλιά απόλυτο μονάρχη. Απόλυτο, όχι με τη σημερινή έννοια, αφού οι σπόροι της Δημοκρατίας φυτρώνουν μαζί με τον ερχομό των Ελλήνων, καθώς βλέπουμε στις ομηρικές συνελεύσεις τον βασιλιά να παίρνει τη γνώμη αλλά και κάποτε να υπακούει στα κελεύσματα της πλειοψηφίας.

Οι τάφοι μαρτυρούν πως και τα μέλη των βασιλικών οικογενειών είχαν μερίδιο στην εξουσία κι ευθύνες. Μαρτυρούν και κάτι άλλο: Βασίλισσες και πριγκίπισσες θάβονταν έχοντας πλάι τους και μικρά πολύ κομψά σπαθάρια, δείγματα της εξουσίας αλλά και της περιόπτης θέσης, που διατηρούσαν οι γυναίκες στην κοινωνική ζωή. Η άποψη ενισχύεται από τις παραστάσεις σε αγγεία και σε τοιχογραφίες, όπου άνδρες και γυναίκες φέρονται να μετέχουν σε σκηνές κυνηγιού αλλά και σε ταυρομαχίες.

Τα άπειρα όπλα, που βρέθηκαν, μαρτυρούν, πόσο η στρατιωτική ζωή, το κυνήγι και η άθληση βρήκαν τη δικαίωσή τους. Ξίφη μακριά ως πάνω από ένα μέτρο, με χρυσοποίκιλτες και στολισμένες με σκαλιστό ελεφαντόδοντο λαβές σε σχήμα μήλου ή μανιταριού. Με παραστάσεις σμιλεμένες στη λαβή και στην πλατιά ράχη της λάμας, με βάρος ασήκωτο για κοινούς θνητούς. Κι άλλα μικρότερα ξίφη και εγχειρίδια για την πάλη σώμα με σώμα. Και δόρατα κι ακόντια κρητικής μορφής και σφενδόνες. Και τόξα και βέλη με αιχμές που θυμίζουν ουρά χελιδονιού. Ο ατομικός οπλισμός συμπληρωνόταν από την περικεφαλαία, την πανοπλία και τις κνημίδες. Χαυλιόδοντες κάπρων ενίσχυαν το δερμάτινο περικάλυμμα, πάνω στο οποίο στηριζόταν η χάλκινη περικεφαλαία με το υπερήφανο λοφίο στην κορφή της. Οι πολύ βαριές για τα σημερινά δεδομένα πανοπλίες αποτελούνταν από σειρές χάλκινα ζωνάρια στερεωμένα πάνω σε δέρμα. Οι κνημίδες ήταν από δέρμα στην αρχή κι έπειτα από χαλκό. Μια ασπίδα πελώρια, στο σχήμα του οχτώ, μισοκυλινδρική σαν πύργος, σκέπαζε ολόκληρο το σώμα. Ένα ελαφρό άρμα, που το έσερναν ένα ή δυο άλογα, οδηγούσε τον πολεμιστή στη μάχη ή στο κυνήγι.

Ο αθλητισμός καθόρισε σιγά σιγά και την ανδρική μόδα: Τα μακριά μαλλιά, που ανέμιζαν κι εμπόδιζαν την κίνηση, κόπηκαν κοντά. Το αρρενωπό στιλ υπογραμμίστηκε από την πλούσια γενειάδα και το μουστάκι. Η γυναικεία μόδα ακολουθούσε, στις αρχές, τις επιταγές της Κρήτης. Σιγά σιγά κι όσο η εγχώρια παραγωγή ανέβαζε την ποιότητά της, επικράτησαν ελλαδίτικες τάσεις. Το θαλάσσιο και στεριανό εμπόριο βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο του βασιλιά, αλλά η βιοτεχνία ήταν καθαρά υπόθεση των ιδιωτών: Στέναξε στην αρχή και χτυπήθηκε από τον μινωικό ανταγωνισμό. Μάταια προσπάθησε να τον αντιμετωπίσει με απομιμήσεις. Τα made in Crete γνήσια εισαγόμενα ήταν ασυναγώνιστα.

Η μυκηναϊκή βιοτεχνία αναγκάστηκε να ανασυνταχθεί, να αναπροσαρμοστεί και να εκσυγχρονιστεί. Τα νέα προϊόντα, παρ' όλο που είχαν έντονο κρητικό χαρακτήρα, εκτόπισαν τους εισβολείς από την αγορά, τα εισοδήματα μεγάλωσαν, η ζωή έγινε πιο άνετη. Ψυχαγωγικά παιχνίδια, αθλοπαιδιές, ταυρομαχίες με δίχτυ, χορευτικές επιδείξεις και λουτρά επέτρεπαν στους Μυκηναίους να περνούν ευχάριστα τις ελεύθερες ώρες τους. Τα κέντρα αισθητικής - ινστιτούτα καλλονής θα τα λέγαμε σήμερα - βρήκαν έδαφος να ανθίσουν. Και οι ραψωδοί, θέματα να υμνήσουν.

Με τα χρυσά ποτήρια στα χέρια, όμοια με τα αριστουργήματα που βρέθηκαν στο Βαφειό της Λακωνίας, οι Αχαιοί τους άκουγαν να τραγουδούν κατορθώματα θεών και ηρώων. Γεμάτους τέσσερις αιώνες διάρκεσε η μυκηναϊκή κυριαρχία, που κορυφώθηκε με την εκστρατεία στην Τροία...

(Ελεύθερος Τύπος, 27.5-1.6.2013)